

PO STOPÁCH JANA ŠTURSXY

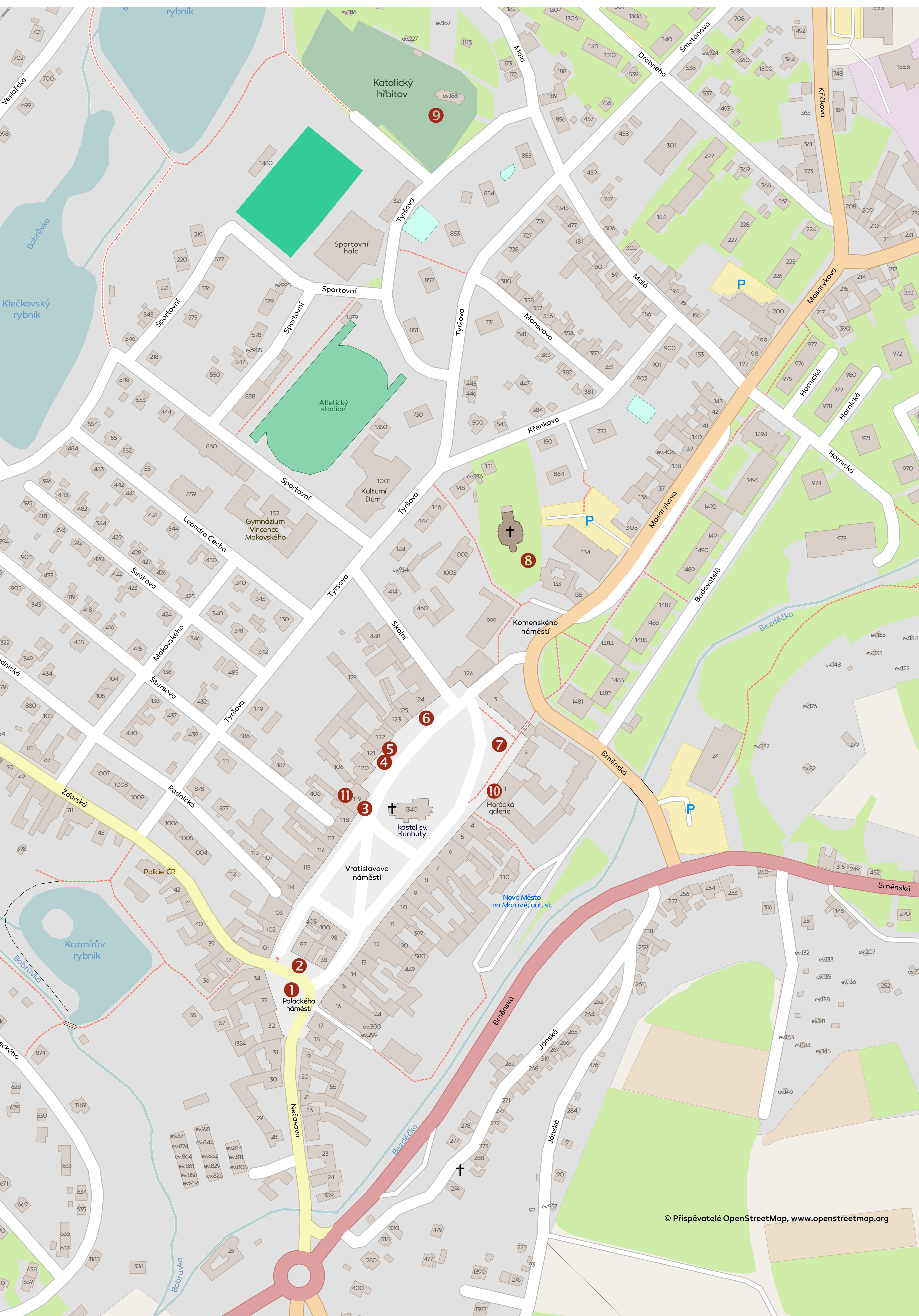
Připravilo Horácké muzeum ve spolupráci s Horáckou galerií
ke 135. výročí narození a 90. výročí úmrtí tohoto významného
novoměstského rodáka.

Stálou expozici nejvýznamnějších děl Jana Štursy najdete v Horácké galerii. Některá
díla můžete vidět i v tzv. Galerii pod širým nebem v exteriéru Nového Města. Mapa
s označenými místy je k dispozici v informačním centru v budově Horáckého muzea,
texty z panelů najdete na webových stránkách Horácké galerie. Panelová stezka byla
otevřena 14. května 2015 – v předvečer narozenin Jana Štursy – a prohlédnout si ji
bylo možné do konce letní sezóny.

***A šel... Jak hora těžký byl
ten život snu, ten život díla...
Pak zrakem sochy políbil...
A potom unesla ho víla...***

(Petr Křička)

1 Píseň hor

Kopie, autor originálu: Jan Štursa
Kopie sochařské výzdoby kašny byla zhotovena ve Škole
umění ve Zlíně pod vedením Vincence Makovského roku 1942.

2 František Palacký

Autor: Jan Štursa
První Štursova veřejná zakázka realizovaná v roce 1902 za
studii na pražské Akademii výtvarných umění. Pomník vy-
sekal sochař podle modelu korigovaného J. V. Myslbekem
za pomoci spolužáka Jaroslava Krepčika.

3 Reliéf Salvátor mundi

Vratislavovo náměstí č. p. 119
Autor: Jan Štursa
Reliéf z roku 1905 na průčelí domu č. p. 119 „U Salvátora“.

4 Raněný

Autor: Jan Štursa
Vrcholné protiválečné dílo českého sochařství vzniklo
z frontových zážitků I. světové války. Bronzová plastika
před umělcovým rodným domem byla odhalena roku 1965
jako památník obětem II. světové války. Sádrový originál
z roku 1921 je vystaven v Horácké galerii.

5 Pamětní deska Jana Štursy

Vratislavovo náměstí č. p. 122
Autor: Václav Žalud
Rodný dům Jana Štursy zdobí pamětní deska s portrétem,
odlitá podle návrhu akademického sochaře profesora Vác-
lava Žaluda z Prahy. Odhalena byla v roce 1927.

6 T. G. Masaryk

Autor: Jan Štursa
Plastika před budovou základní školy byla pořízena z pod-
nětu města k 10. výročí vzniku republiky. Jde o odlitek
z polopostavy určené pro výzdobu zasedací síně první
Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR.

7 Pomník padlým vojínům

Autor: Jan Štursa
Pomník obětem I. světové války inspirovaný fotografií
z karpatského bojiště. Sousoší vojínů v uniformách legio-
nů bylo po umělcově smrti provedeno v sochařsko-ka-
menické škole v Hořicích a odhaleno v roce 1932 k uctění
památky padlých v I. světové válce.

8 Mistr Jan Hus

Autor: Jan Štursa
Jedno z posledních děl Jana Štursy. Pomník byl vytvořen
pro Filozofickou fakultu v Praze a navazuje na jeho nere-
alizovaný návrh sochy Jana Husa v plamenech pro město
Tábor z roku 1906.

9 Pieta

Autor: Jan Štursa
Náhrobek Štursovy rodiny a advokáta dr. L. Fialy na ka-
tolickém hřbitově. Pomník z bílého mramoru z roku 1935.
Dle nápisu na zadní straně jej podle Štursova návrhu zvět-
šil V. Žalud a vytesal O. Velinský. Návrh lze najít v Horácké
galerii.

10 Horácká galerie

Novoměstský zámek, jehož historie sahá do 14. století,
přestavěný v novorenesančním slohu. V rámci stálé expo-
zice se zde nacházejí nejvýznamnější díla Jana Štursy.

11 Galerie Sokolíček

Díla Jana Štursy ze soukromé sbírky v domě č. p. 119
„U Salvátora“.

Autoři textů:
Mgr. Alice Hradilová (panely 2; 3; 4; 6; 7)
Mgr. Eva Kulková (panely 1; 5; 8)

Grafická úprava:
Miloš Neuman

Použitá literatura:
monografie o Janu Štursovi
od P. Wittlicha, A. Matějčka, J. Šebka
a kronika Nového Města na Moravě.

on-line verze na
www.horackagalerie.cz

1880–1898

Nové Město a Hořice

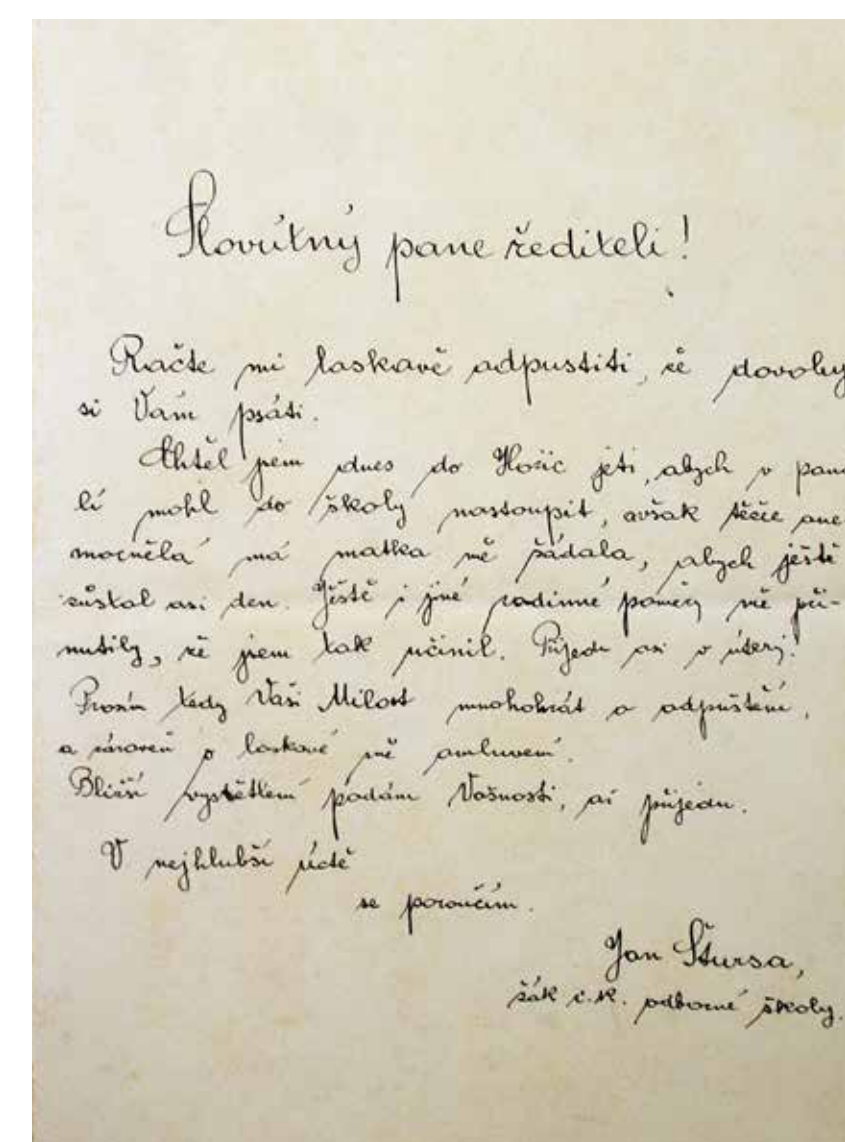
Ze studií v Hořicích

Záznam ze Seznamu provinění a trestů v I. ročníku hořické školy

Jan Štursa se narodil v Novém Městě na Moravě v domě čp. 122 na náměstí (dříve dům U Kalinků) jako předposlední syn měšťana Františka a jeho druhé ženy Josefy. Honzka, jak jej maminka nazývala, byl kluk hodný, ale nezkrotně živý. Měl smysl pro humor, a ač nevysokého vzrůstu působil v tlupě kamarádů jako přirozená autorita.

Byl výborným studentem, bystrým a svědomitým. Vynikal ve zpěvu a v kreslení, zajímal se o rostliny. Učitelé jej měli rádi, zejména ředitel obecné a měšťanské školy Josef Šimek. Právě jemu pomáhal nadaný student se zakládáním parku před školou a cvičil se pod jeho vedením v modelování. Šimek se významně zasadil o to, aby se Jan vyučil v odborné sochařsko-kamenické škole v Hořicích, přestože se Štursa chtěl stát zahradníkem a otec si přál, aby jeho syn byl krejčím. Po prvním roce studií umřel otec František a rodina se začala potýkat s finančními problémy. V Hořicích měl Štursa výborný prospěch a jako poděkování vytvořil o prázdninách roku 1897 **podobiznu ředitele Šimka**. „Portrét v pálené hlíně byl co do podoby velmi zdařilý, jako by z oka vypadl své živé předloze,“ vzpomíná Josef Svítíl (Jan Kárník), který jej vzal s sebou na vlak do Poličky, když mladý absolvent odjížděl o rok později na zkušenou do Německa. Zde pracoval v kamenických dílnách a prováděl práce dle cizích předloh. Dodnes tak vstupní bránu do berlínské zoologické zahrady zdobí Štursou zpracované plastiky slonů. Šetřil, aby se po návratu mohl přihlásit na Akademii výtvarných umění v Praze. Jeho láska k Novému Městu však nikdy nezmizela, stále se zajímal o místní dění a své známé.

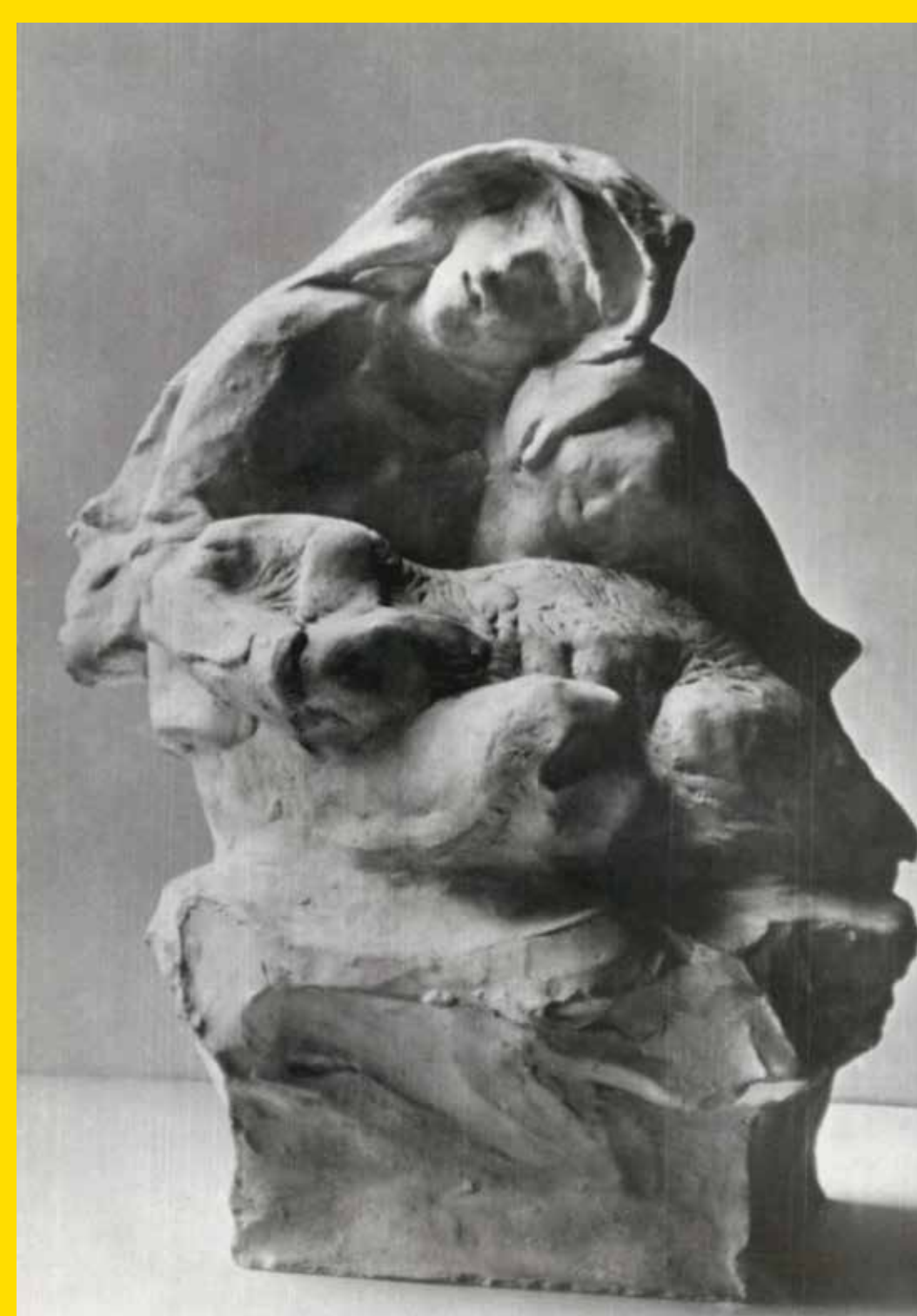

Omluvenka k pozdnímu nástupu do školy

Píseň hor
1905, pískovec
Hořácké muzeum

Vzpomínky na rodiště pokorně vyjádřil v motivu sedícího pasáčka, kterým byla v roce 1905 osazena kašna na dolním náměstí. Námet byl pro umělce jasnou volbou, jak nejlépe sochařsky vystihnout tento chudý hořácký kraj. Sám napsal v dopise starostovi Jelínkovi: „**Píseň hor** je sujetem pro tuto moji práci. Ovce pasoucí hoch usedl a laskaje se s ovečkou, která jej vyhledala, zpívá svoje prosté písně. Na náš kraj, kde dříve hodně ovcí se pásávalo, byla by to jako upomínka na ustavičně prchající svéráznosti a zvyky kraje. Mimo toho jest to poetičtější a mluvilo by se to více k srdci než nějaký pouze dekorativní motiv.“

Při volbě motivu si patrně hned vzpomněl, jak si s přítelem a malířem Karlem Němcem kdysi načrtli na pastvě chlapce pasoucího za městem kozy. S první studií, vycházející z tohoto zážitku, však nebyl spokojen, a tak provedl skicu další, ve větším měřítku. Pytel proti dešti na chlapcově hlavě vyměnil za klobouček a schoulenou postavu celkově více napřímil. Ležící ovečka je proti původní verzi obrácena hlavou na levou stranu. Kompozičně ještě vyváženější je až definitivní podoba, ovečku drží pravou rukou za přední nohy již napříměný pasáček, a tak její hlava více vystupuje do prostoru. Jan Štursa vysekal finální, v životní velikosti 105 cm vysokou plastiku do hořického pískovce za náklady 100 zlatých.

Píseň hor (první studie)
1905, sádra
Národní galerie v Praze

Píseň hor
1942, kopie
Nové Město na Moravě

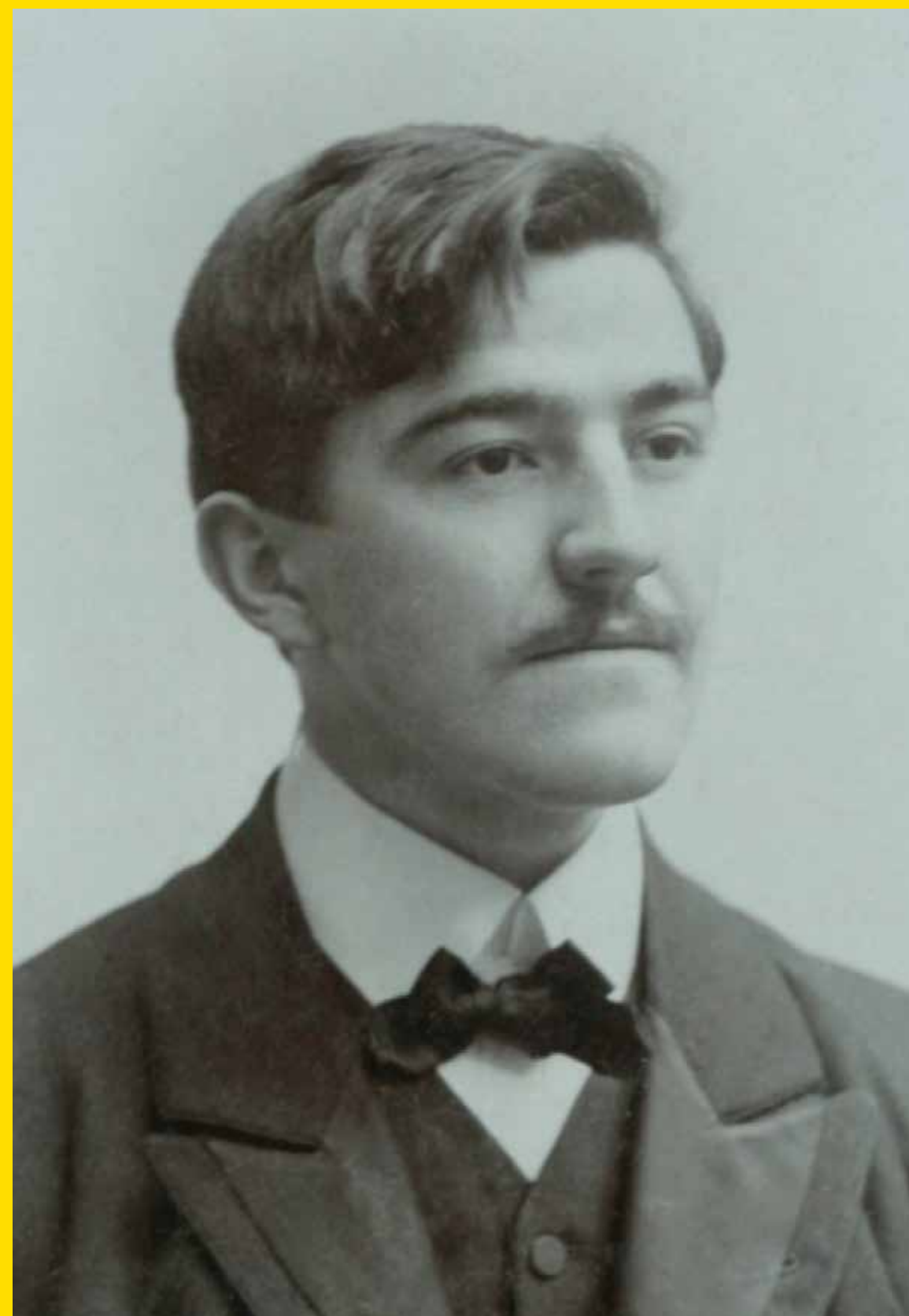
JAN ŠTURSA
1880–1925

1

1898–1903

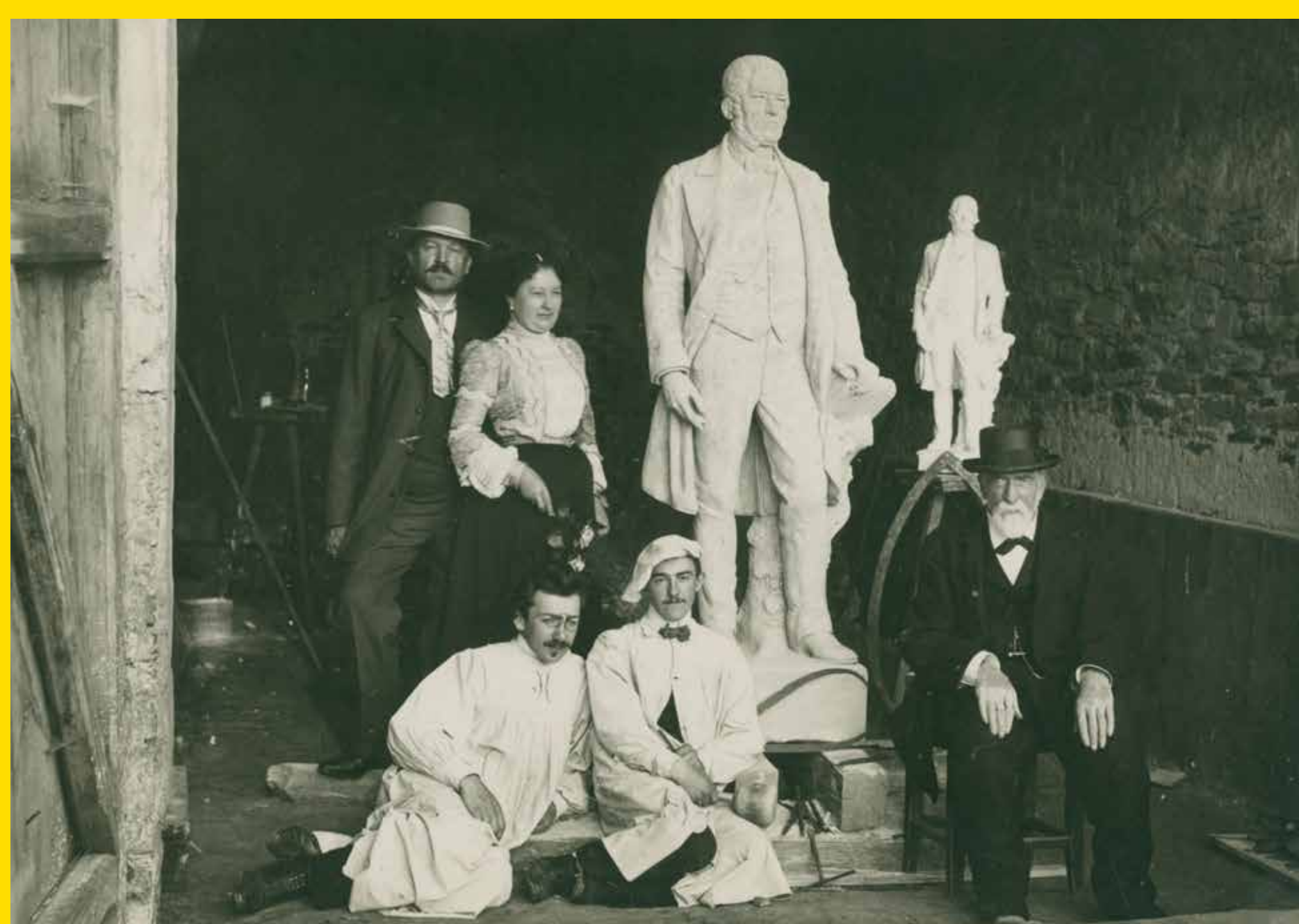
Akademie

Roku 1898 byl Štursa přijat na pražskou Akademii výtvarných umění do speciální sochařské školy profesora J. V. Myslbeka. Na školu přišel v době, kdy se v umění formoval poetický styl secese a na fakultě se rozhořel spor mezi profesorem a jeho žáky. Mladé adepty sochařství vábilo soudobé francouzské umění plné života, svěžesti a odlehčených kompozic, které nastavovalo zrcadlo klasickému historizujícímu stylu, jež reprezentoval ve svém tvoření a přístupu k žákům Myslbek. Studenti měli ke svému profesorovi respekt a uznávali jeho postavení největšího českého sochaře a příslušníka slavné generace Národního divadla. Na druhou stranu se toužili vymanit ze strnulosti monumentálního realismu a vydat se vstříc neklidným liniím, malebnosti a lyričnosti. Zásadní vliv na české výtvarníky měla výstava francouzského sochaře A. Rodina 1902 v Praze, která působila v tehdejší uměleckém prostředí jako zjevení.

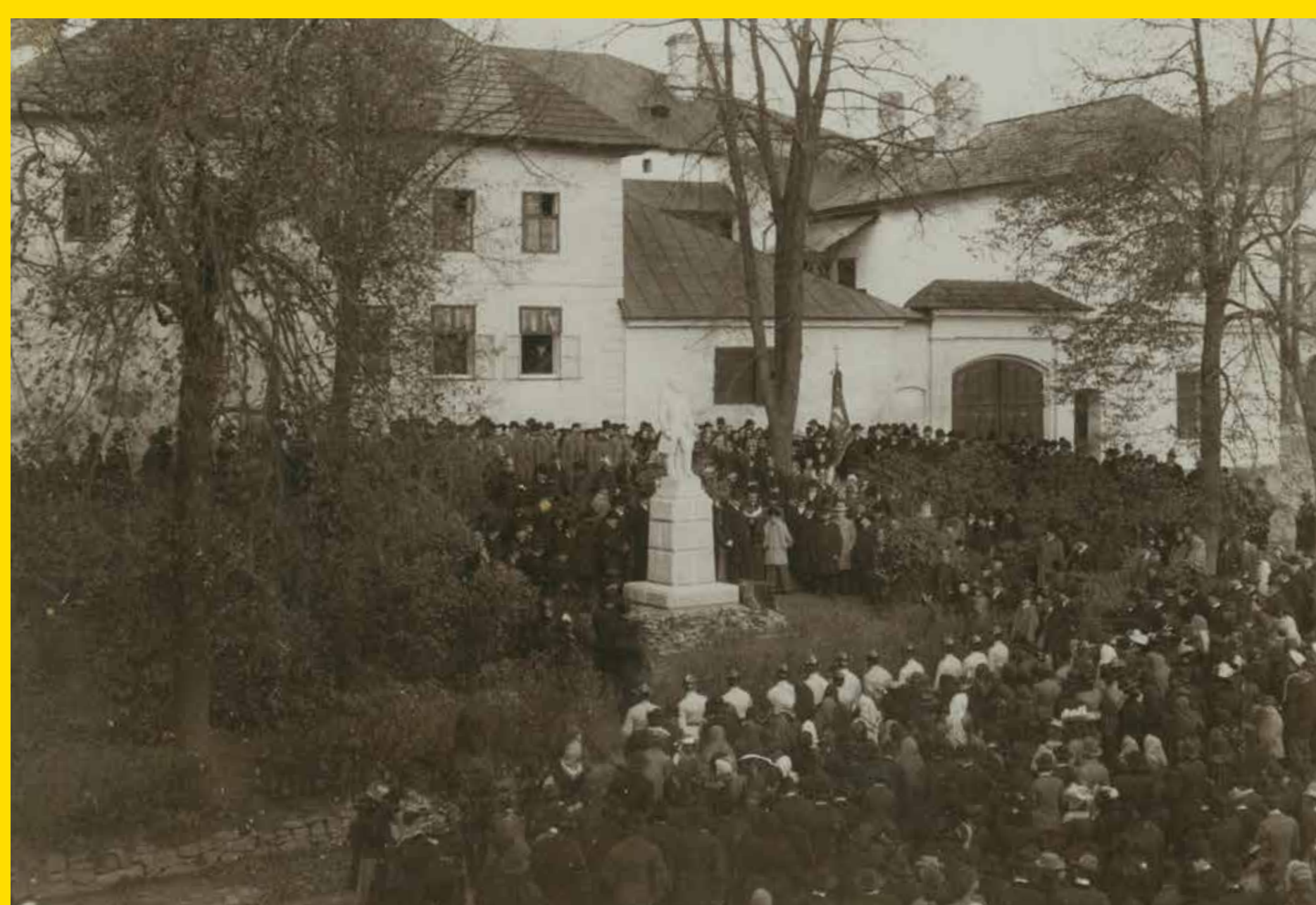

Fotografie ze studií

Vztah Jana Štursa a profesora Myslbeka byl od počátku plný zvrátů. Už u přijímací zkoušky se mu prý na Štursově práci líbilo „cosi drzého“, ale velmi nelibě nesl jeho obdiv k dílu mystika Františka Bílka. O vlivu symbolismu svědčí názvy některých Štursových raných děl – **Duše čisté naše vášně krotí** (1901) nebo **Tak hřích vždy na nás zradu páchá** (1903). Myslbek, který byl na bílkovský symbolismus doslova alergický, nazval postavu **Salome**, Štursovo první větší dílo, „prasečinou“. Sám Štursa vzpomíná: „Uviděv nějakou mou sochu, rozčilil se: Tohleto je panák! Udeřil po něm holí, rozbil a odplivnuv si odešel. Několik neděl pak na mne ani nepromluvil.“ Rozpory v přístupu k uměleckému tvoření dokládá i profesorova kritická poznámka, že modelovat lze jen krásné lidi, poté, co mu Štursa předvedl svůj **relief Cihláři**, který vznikl při návštěvě cihlářské dílny o prázdninovém pobytu v Novém Městě. Štursa však u symbolismu nezůstal, vydal se cestou syntézy klasického a moderního přístupu a u svého učitele nakonec dosáhl přízně, soudě podle toho, že akt nazvaný **Z lázně** (1903) dal sám Myslbek odlít do bronzu a umístit do pracovny rektora AVU. V témže roce u něj Štursa úspěšně absolvoval.

Jan Štursa při práci na pomníku Palackého. Vlevo J. Jelínek ml. s chotí, napravo J. Jelínek st.

Odhalení sochy Františka Palackého 26. října 1902

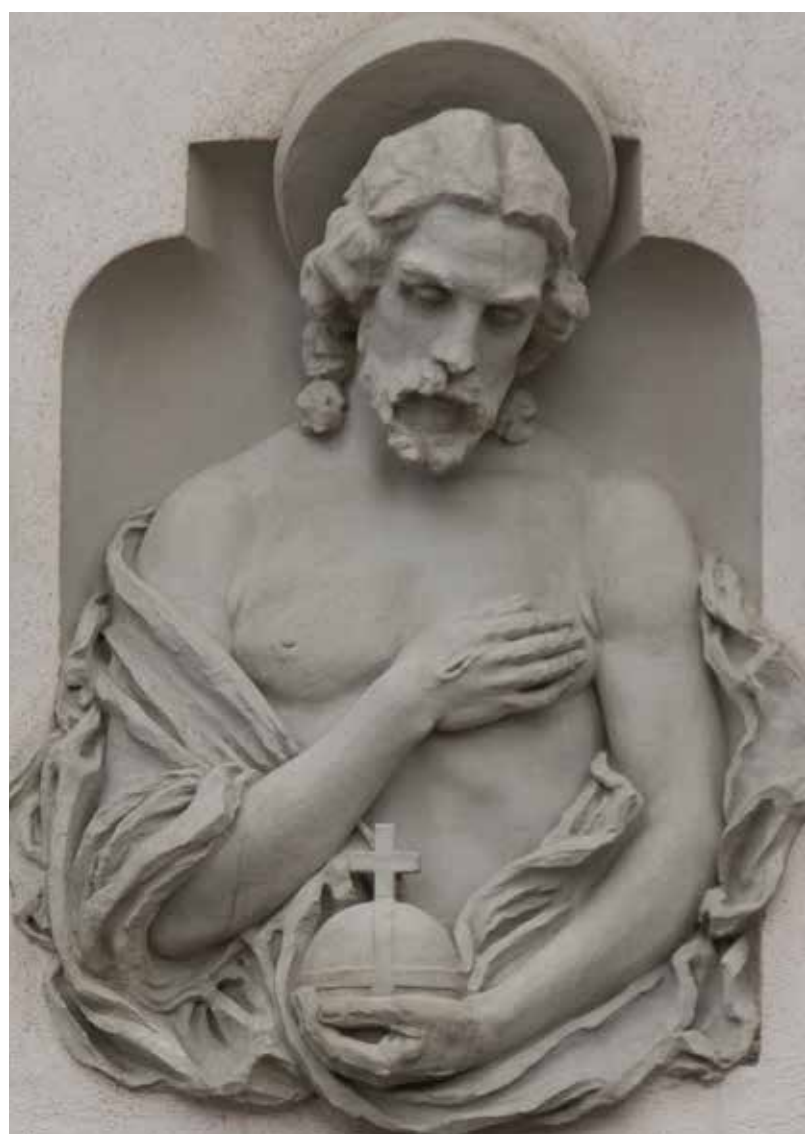

František Palacký
1902, bronz
Horácká galerie

Již v průběhu studií získával Štursa ve svém rodném městě věhlas. V roce 1901 ho někdejší starosta Nového Města, poslanec zemského sněmu, jeho poručník v době nezletilosti a nadšený mecenáš Josef Jelínek požádal, aby vyzdobil novou kašnu na dolním náměstí. Jelínek, coby věrný staroček, se rozhodl pro ztvárnění „Otce národa“ **Františka Palackého**. Štursa pracoval na realizaci sochy v hoříckém pískovci pod Myslbekovým vedením s bývalým spolužákem J. Krepčíkem. Výsledek předčil očekávání objednavatelů, takže socha nakonec nebyla osazena na kašnu, ale dostala samostatný vysoký sokl v protějším svahu. Štursa si za práci na soše určil jen 400 zlatých, přičemž kamenný podstavec stál objednavatele Jelínka 300 zlatých.

1903–1906

Hledání

Salvator Mundi
1905

Život uniká
1904, bronz
Horácká galerie

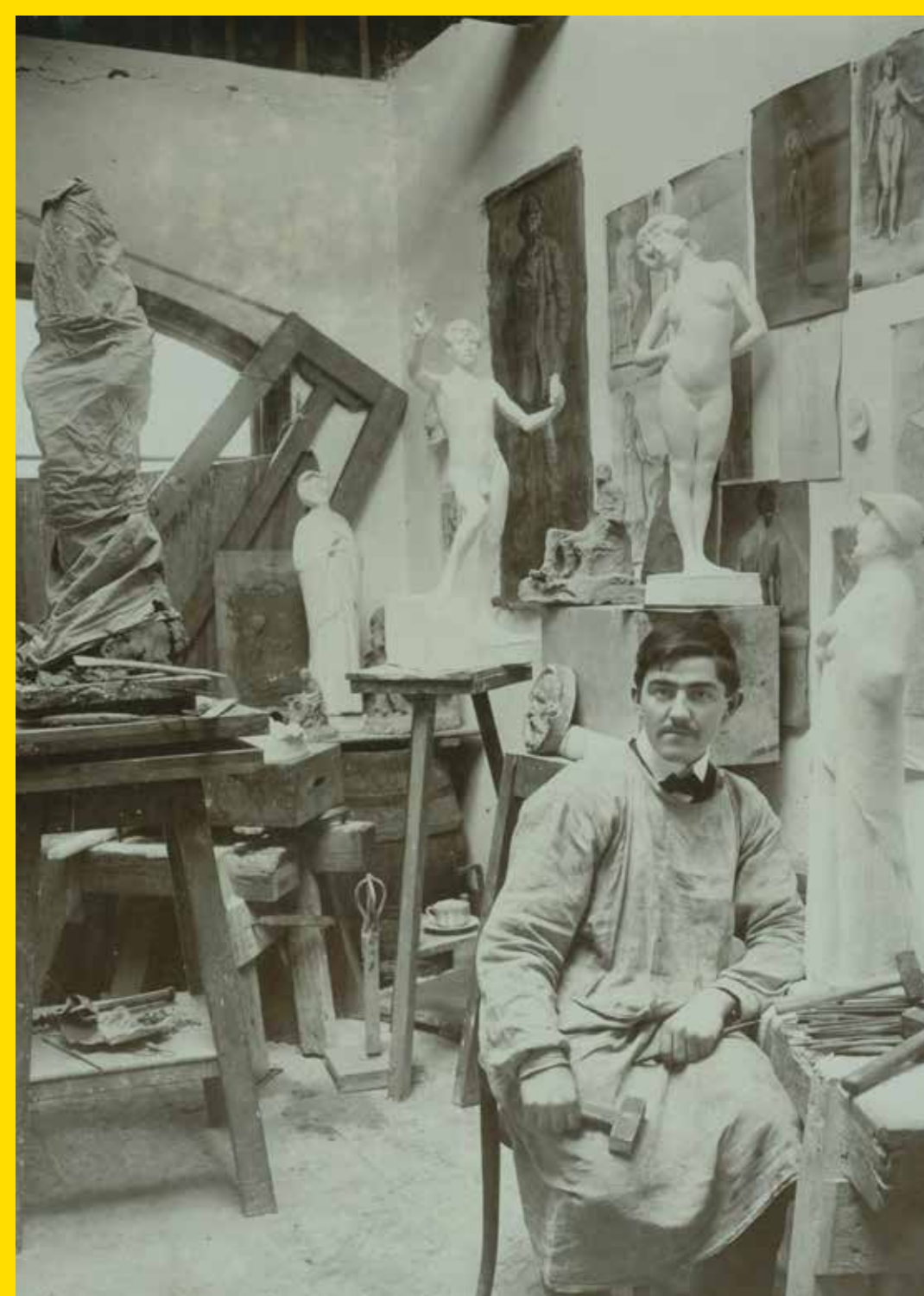
Po absolutoriu Akademie výtvarných umění v roce 1903 nastoupil Jan Štursa dráhu samostatného umělce. Nebyla to pro něj lehká doba, kromě příležitostných portrétů se živil jako štukatér fasád na nově postavených pražských domech, posléze jako retušér kovových odlitků ve slévárně. Z tohoto období pochází také hluboký **reliéf Salvator Mundi** (1905), který při svém prázdninovém pobytu v rodném městě vytvořil na objednávku lékárníka Seichertera pro portál lékárny „U Spasitele světa“. Bylo to mimochodem poslední dílo, které za svého života pro město vytvořil. Přestože Štursa několik let pracoval jen jako řemeslník, získal cenné zkušenosti zejména při práci s kovem a voskem. Z vosku vymodeloval křehký portrét smrtelně nemocné dívky, **plastiku Život uniká**, kterou zakoupila rakouská státní galerie ve Vídni, a přinesla mu tak první úspěch v zahraničí. Pozornosti v uměleckém světě se mu dostalo díky členství ve Spolku výtvarných umělců Mánes, kam vstoupil v roce 1904, a jeho práce se začaly objevovat na výstavách doma i za hranicemi.

Téhož roku získal tříměsíční cestovní stipendium Hlávkovy nadace. Navštívil Mnichov, Bern, Curych, Ženevu, Londýn, Amsterdam a na měsíc zakotvil v Paříži. Z tohoto pobytu se zachovaly dva skicáky s kresbami zachycujícími svět pařížských kaváren a ulic, ale hlavně kresby z Louvru, věnované převážně antickým sochám. Je zajímavé, že v nich nikde nenajdeme skicy soudobých sochařských děl. Po návratu do Prahy se Štursa vrhnul do víru společenského života kolem kavárny Union, kde se scházela tehdejší nastupující generace umělců a literátů. Jak vzpomíná historik umění a Štursův tehdejší přítel V. V. Štech: „*Jako mnohým, byla i pro mne Unionka křižovatkou a vyhlídkou do světa, burzou a tržištěm nápadů a myšlenek, výpadní branou a školou.*“ Hledání, pochybování a nalézání je příznačné i pro tehdejší Štursovu tvorbu.

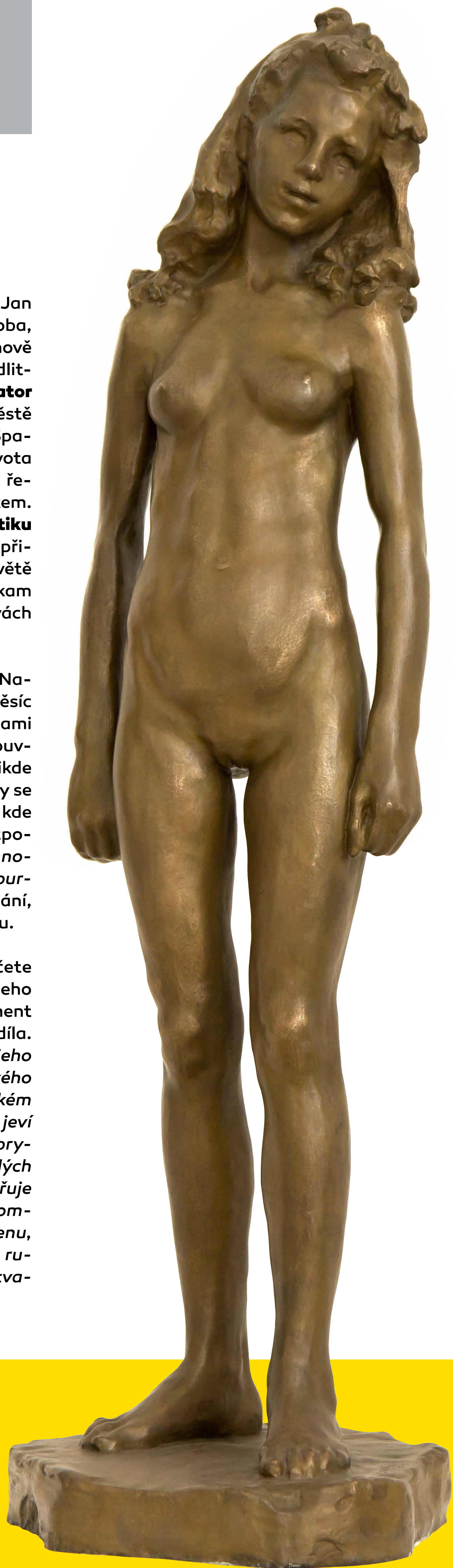
V letech 1905–1906 vzniká bronzová socha dospívajícího děvčete **Puberta**, kterou lze v kontextu Štursova díla chápat i jako symbol jeho vstupu do tvůrčí dospělosti. Asi nejvýstižněji popsal tento moment A. Matějček, významný historik umění a dvorní kritik Štursova díla. „*Po několika pokusech, v nichž se projevila těkavost a bezradnost jeho mládí, ukázala Puberta z roku 1906, že v něm vyrůstá umělec velkého výtvarného nadání, a přes celkovou závislost na impresionistickém nazírání bylo patrné již v tomto ranním díle, že v mladém umělci jeví se mimořádný smysl pro syntesu, pevnost modelace, celistvost obrysu a objemů. Co odlišovalo tuto sochu ode všech pokusů jeho mladých vrstevníků, jest její hluboká citová, poetická nota. Ze všeho vyznačuje pokorná oddanost záhadám života, v nichž jedna vtělena jest v tomto sladkou únavou zemdleném těle děvčete, přerozujícího se v ženu, v tomto těle plném očekávání... Rozpuk ženství přepsal tu Štursa rukou jemnou, jež s úctou a šetrností přímo posvátnou modelovala tvary dítěte, jemuž se odhaluje velké tajemství života.*“

Vlastní karikatura
1904, kresba tužkou

Jan Štursa ve svém prvním ateliéru
v Praze na Maninách

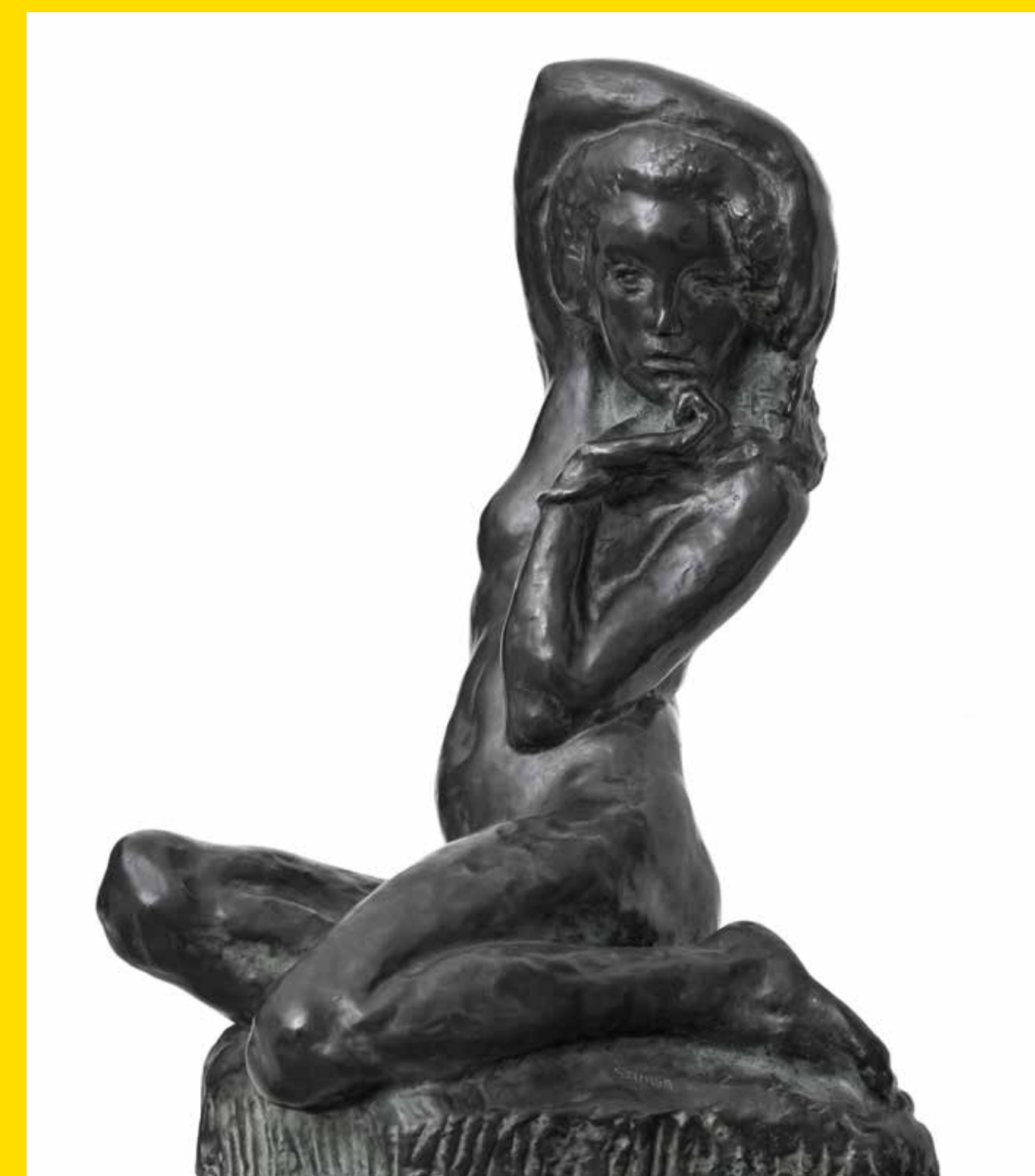

Puberta
1905–06, bronz
Horácká galerie

Od lyrismu k monumentalismu 1907–1913

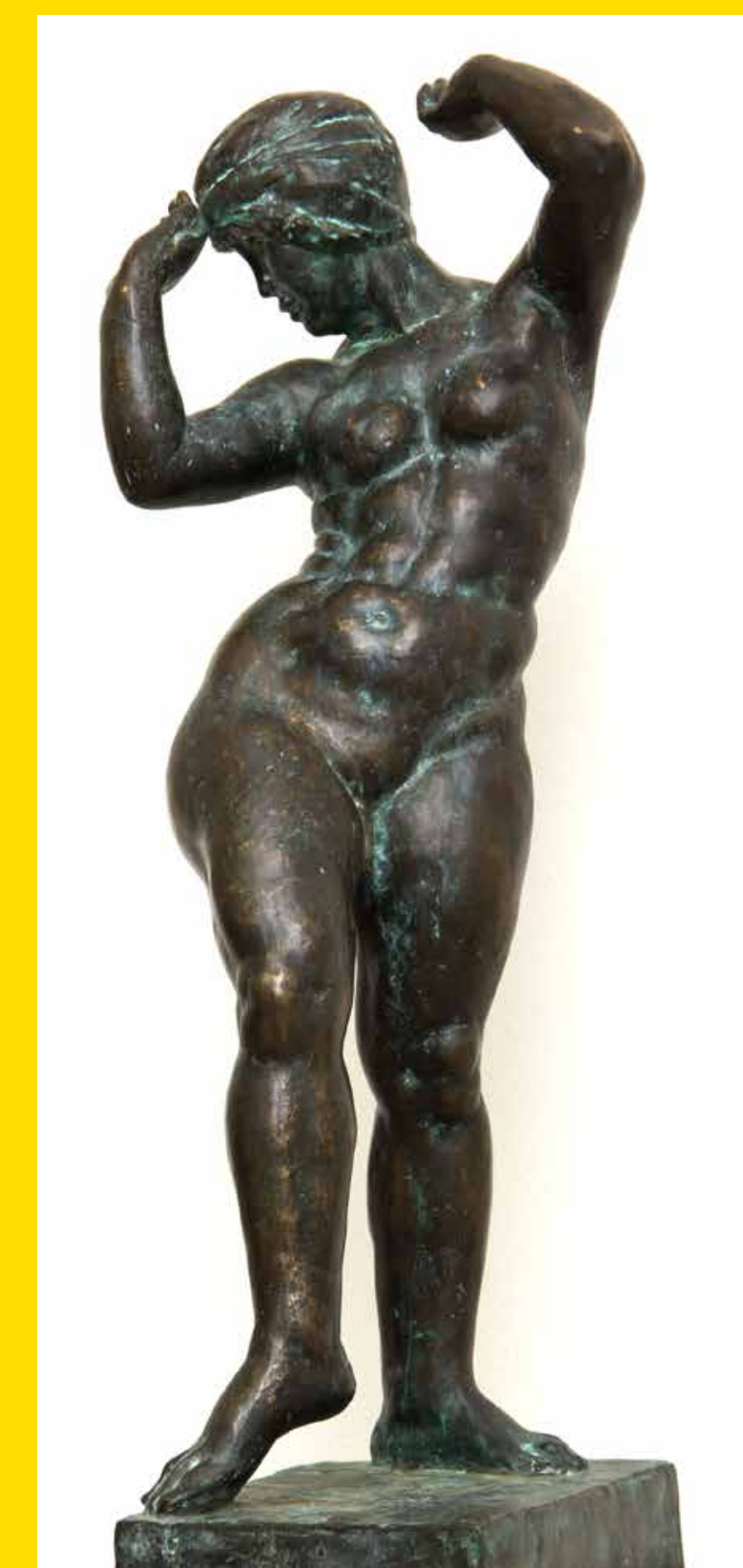
V roce 1906 vzniká dílo, které přineslo mladému sochaři velký úspěch, respekt a přední postavení mezi jeho uměleckými vrstevníky ve Spolku výtvarných umělců Mánes, poetická socha **Melancholické děvče**, kterou můžeme chápat jako generační výpověď „o mládí radostném a smutném zároveň“ (A. Matějček) se všemi jeho nenaplněnými touhami. V tomto díle je výrazná inspirace funerální plastikou, která v té době Štursa živila. Zasněná, do dálky zahleděná tvář dívky v sobě ukrývá vědomí pomíjivosti, které se její mladé, pružné tělo marně vzpírá. Rozpor mezi životem a smrtelností je ztvárněn i v kontrastu ladných linií těla, které přes ruce a vlasy jakoby obtékají strnulou dívčinu tvář. Sochu tesaou do vápence zakoupila Moderní galerie, instituce zřízená na podporu nejnadanějších umělců.

Melancholické děvče
1906, bronz
Horácká galerie

Rok 1908 byl důležitým mezníkem v životě Jana Štursa. Vyhrál konkurs na asistenta ateliéru sochařství prof. Myslbeka na AVU a mezi studenty se brzy stal velmi oblíbeným pedagogem. Jeho

nové společenské postavení mu otevřelo cestu k monumentálním veřejným zakázkám. V témže roce také vzniká **Eva**, dílo, kterým Štursa „vykročil z budoárového přitímní intimní erotiky do otevírajícího se volného prostoru světa“ (P. Wittlich). Masivní bronzová socha v nadživotní velikosti (190 cm), inspirovaná primitivní smyslností Gauguinových Tahitánek, ale i předklasickou antikou, kterou soudě podle skicáků studoval v té době Štursa na svých pobytech v Paříži a Římě. Tato postava, držící jablko hříchu ve zvoucím gestu, vzývající náboženství těla, předznamenává nové období sochařovy tvorby. Ženskou smyslností jsou prochnuty další akty – **Koupání vlasů** (1908), **Toaleta** (1920) či dravá, tělesná **Messalina** (1912–13). Vrcholem tohoto směřování se stala figura tančící **Sulamit Rahu** (1910–11), břišní tanečnice, vystupující v té době v kabaretu Lucerna, „jejíž živočišný vzhled a vyzývavé vláčné pohyby Štursa elektrizovaly“. Takto vzpomíná V. V. Štech, který ji přivezl do sochařova ateliéru, aby mu osobně mohla stát modelem. Vznikla socha nabitá pohybem, který oživuje masiv těla ztvárněného ve vší pravdivosti. Sulamit je daleka klasického ideálu krásy, přesto působí jako velkolepá oslava ženskosti. Dílo unikátní v kontextu celého evropského sochařství stanulo na Benátském bienále vedle slavného Rodinova Kovového věku a Bourdellova Hérakla a bylo zakoupeno tamním Muzeem moderního umění.

Sulamit Rahu
1910–11, bronz
Horácká galerie

Noc, Den
1911, bronz
Horácká galerie

Eva
1908–09, bronz
Horácká galerie

V té době dostal Štursa příležitost zhodnotit své dosavadní sochařské zkušenosti ve velkých zakázkách. Ke spolupráci na výzdobě vily Bianca ho přizval její architekt Jan Kotěra. Štursa zde vytvořil dvě monumentální postavy, alegorii **Dne a Noci**, ženskou a mužskou figuru inspirovanou antikou. Následovala sousoší pro pylony pražského Hlávkovy mostu **Humanita a Práce** (1912–13), mistrovská kompozice, ve které jsou jednotlivé postavy důmyslně propojené tak, že ze všech stran působí jako pevně srostlý celek. V letech 1913–14 vzniká socha **Odpočívající tanečnice**, které si sám autor vážil nejvíce z předválečných děl. V postavě sedící dívky byla dosažena mimořádná jednota obsahu a formy, těla a duše. V té době jezdil Štursa do Paříže a intenzivně se snažil hledat cesty k modernímu pochopení tradice a chtěl se stát žákem svého sochařského vzoru A. Bourdella. Jeho plány však zhatil příchod první světové války.

JAN ŠTURSA | 4
1880–1925

1914–1918

Jan Štursa na vojně v Jihlavě,
s Jaroslavem a Petrem
Kríčovými

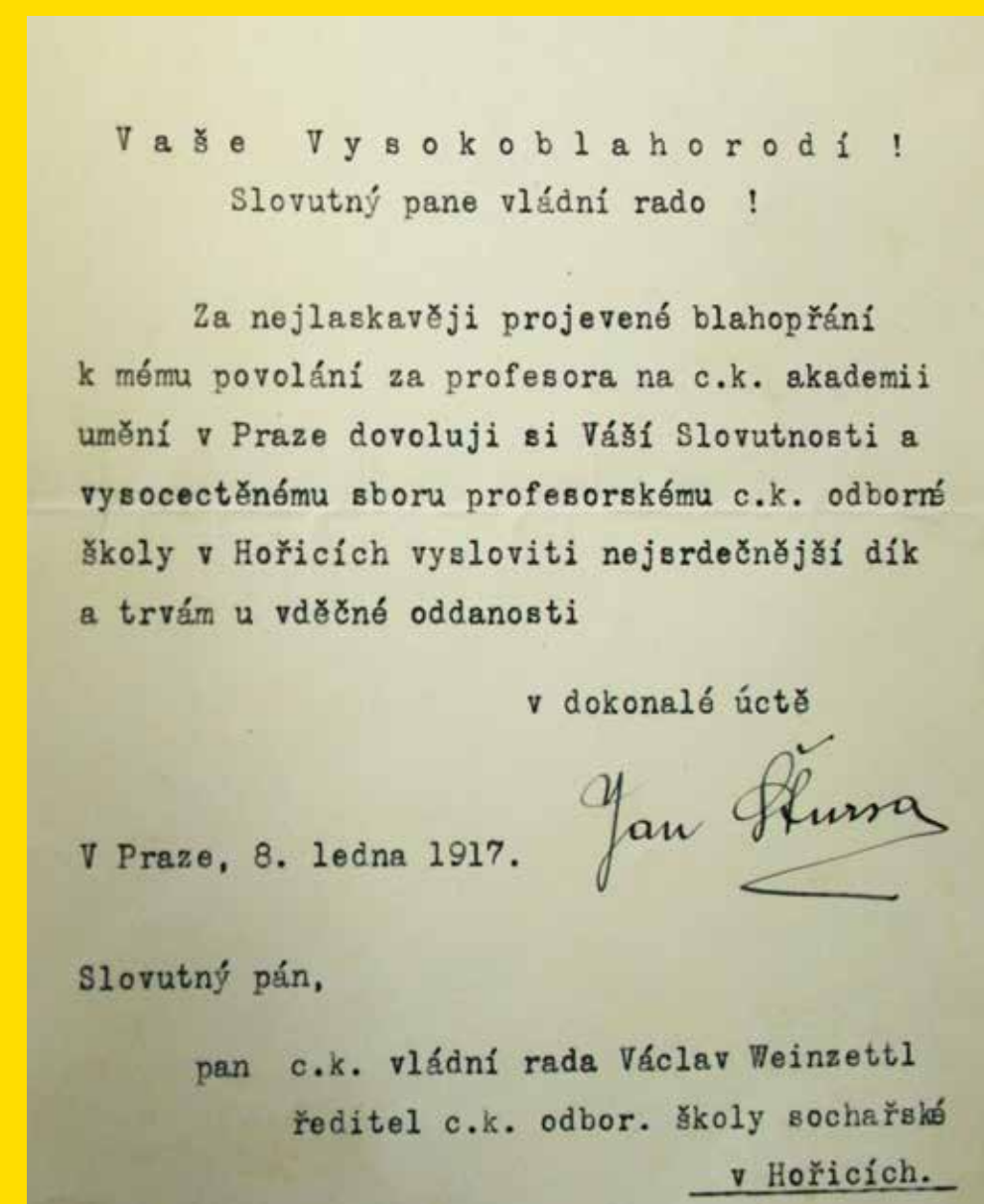
Zprávu o mobilizaci v roce 1914 přinesla Janovi spolu čistým prádlem jeho sestra Josefa, provdaná Šedivá. Musel narukovat jako prostý voják k 81. pěšímu pluku v Jihlavě. Velmi těžce snášel odchod z Prahy, natož odjezd k pracovnímu oddílu na rakousko-ruskou frontu v Haliči, kde kopal zákopy. Po nějakém čase se dostal k polní poště a jezdil do Krakova, zde však onemocněl, což mu s přispěním známých zajistilo začátkem roku 1915 zdravotní dovolenou v Praze. Na frontu se již nevrátil. Přestože přišlo udání, že chodí v Praze po kavárnách, hlavní lékařská kontrolní prohlídka ve Vídni rozhodla, že může zůstat v Jihlavě a vykonávat u pluku kancelářskou práci. Zde mohl tvořit i bydlet v soukromí, sic v malém kumbálku. V kasárnách mu byl zřízen ateliér, kde nuceně modeloval plakety, válečné pamětní desky, reliéfy a podobizny svých představených i jejich rodinných příslušníků. V té době mu radost činila kresba, do náčrtníku zaznamenával podobizny a karikatury svých přátel, ale hlavně postavy a tváře vojáků ve všelijakých situacích.

Pohřeb v Karpatech
1918, patinovaná sádra
Horácká galerie

Válka

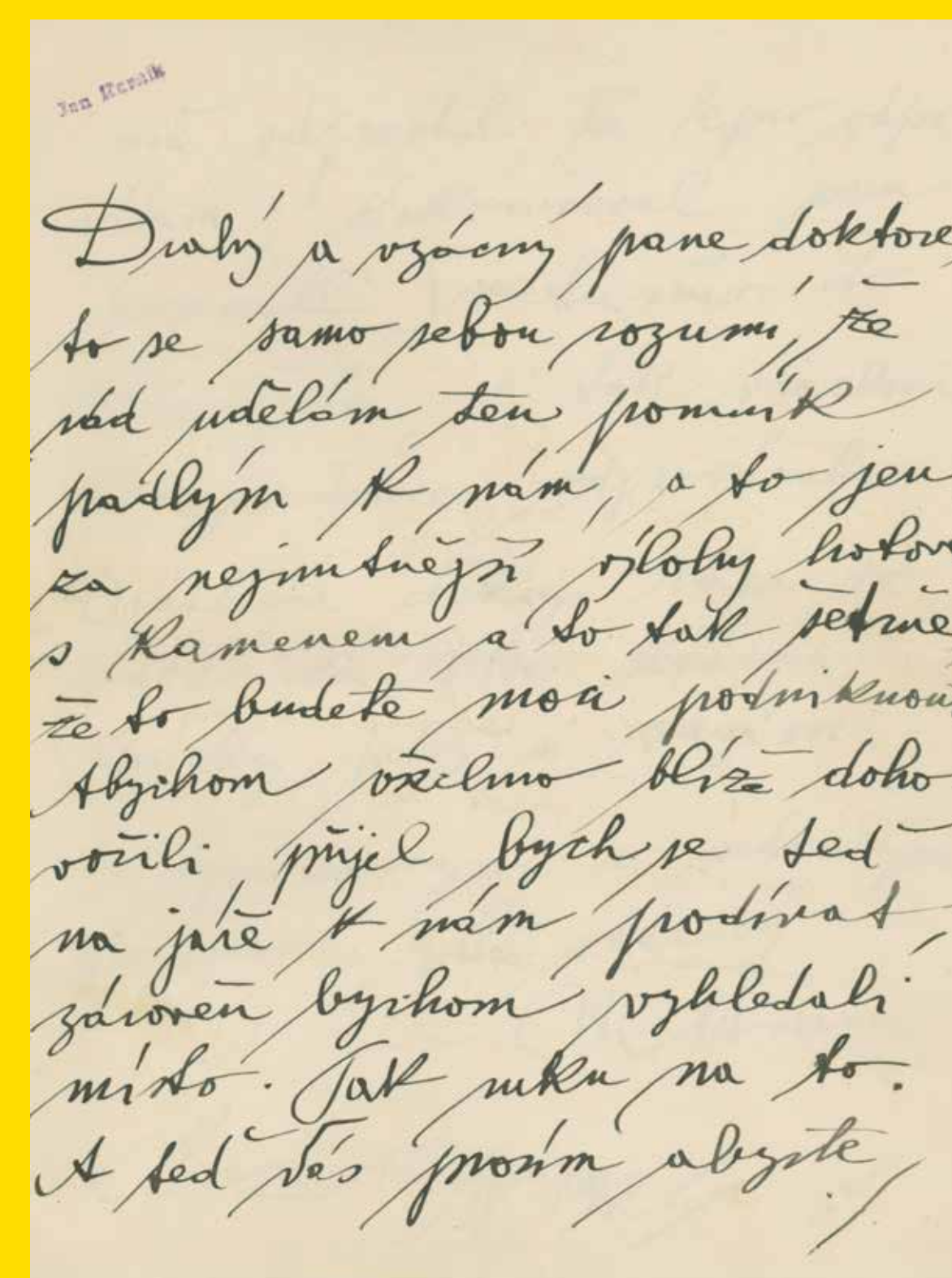
V červnu roku 1916, krátce před svým návratem na frontu, se stihl tajně oženit se svojí láskou Boženou Durasovou, členkou Vinohradského divadla, kterou láskyplně v dopisech nazýval Bolenkou. Dva týdny nato byl povýšen na vyšší velitelství do Přemyslu, kde jej ustanovili, aby společně s vídeňským architektem E. J. Margoldem podnikli studijní cestu do Karpat a hledali místa pro válečné pomníky.

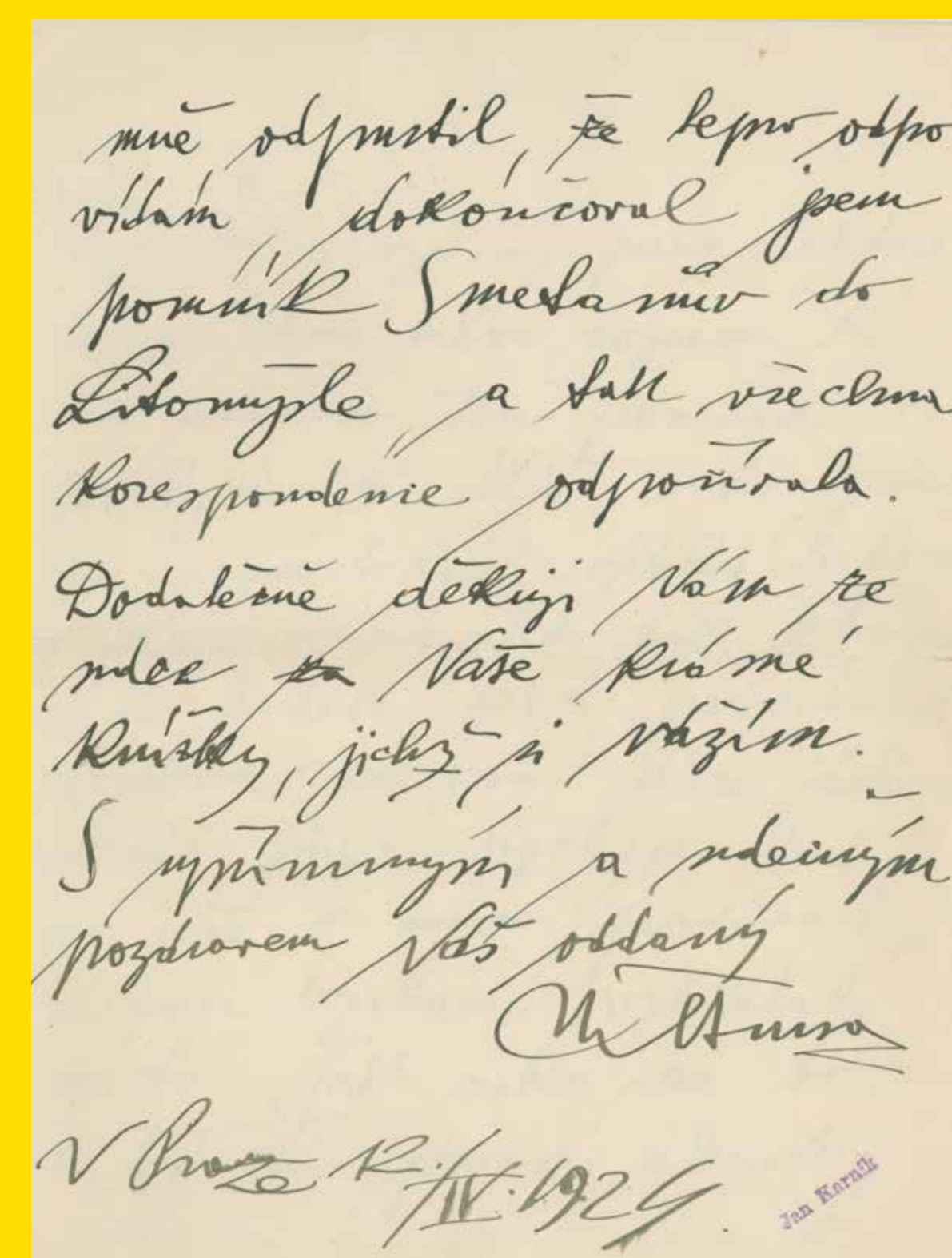
Poděkování za gratulaci ke jmenování profesorem

Právě karpatské bojiště dalo podnět k realizaci sousoší s názvem **Pohřeb v Karpatech**, jehož konečnou podobu umělec ztvárnil až po uvolnění z vojenské služby na konci roku 1916, a to díky jmenování řádným profesorem medailérské školy sochařské na pražské Akademii. Z různých materiálů zvolil dřevo, patrně jako symbol karpatských lesů i možnosti zasahovat do tvůrčího procesu až do úplného konce. Pietní akt symbolizuje čtveřice vojáků nesoucí zahalené mrtvé tělo, jež směřuje dopředu a dolů, čímž vystihuje chvíli uložení do hrobu. Štursa si ale i nadále pohrával s myšlenkou převést plastiku ještě do většího měřítka, a tak v roce 1924 došlo k přepracování a zvětšení sousoší pro **Pomník padlým vojínům v I. světové válce**. Ošacení rakousko-uherských vojáků bylo symbolicky rozšířeno o uniformy ruských, italských a francouzských legií. Kromě drapérie byly dotvořeny i podrobnosti v tvářích, avšak na škodu citové působivosti původní verze.

O pomník projevilo zájem i Nové Město a sochař jej opět pouze za náhradu materiálu přislíbil. Realizace se však kvůli sochařově náhlé smrti zdržela až do roku 1932. Změněno bylo i původní umístění v lokalitě Kaplisko (Tři kříže), které bylo z důvodu možného poškození ustanoveným výborem zavrhnuto. V novoměstské kronice můžeme najít tento zápis: „Výbor vykonal sbírku po městě, jež vynesla asi 5 000 Kč. Na pomníku pracoval sochař Libenský v Praze. Pomník tento však nedostalo Nové Město, nýbrž zakoupilo jej město Písek. V květnu r. 1925 sochař J. Štursa zemřel. Na radu bratra zesnulého min. rady Ferd. Štursy přihlásila městská rada svůj nárok na Pohřeb v Karpatech do pozůstalosti sochaře Jana Štursy. Dědicové uznali slib Štursův. Ředitelství sochařské školy v Hořicích, jejímž žákem zvěčnělý sochař byl, slíbilo pomník vypracovati za náhradu režijních výloh. Jelikož ředitel školy Weinzettel odešel do pense, zdrželo se zhotovení pomníku až do r. 1932, kde 28/10 října byl odhalen.“

Dopis Jana Štursy MUDr. Josefu Svítlovi – příslib vytvoření pomníku hrdinům pro Nové Město na Moravě

JAN ŠTURSA | 5
1880–1925

Dar nebes

1917–1921

a země & Raněný

Raněný
1920–21, patinovaná sádra
Horácká galerie

V prosinci roku 1916 byl Štursa jmenován řádným profesorem sochařství na AVU, a to na základě přímluvy architekta Jana Kotěry a hlavně profesora J. V. Myslbeka. Mohl se tak opět naplno věnovat své práci. Úleva od prožitých válečných útrap a nový radostný pocit ze života a tvorby se projevil v soše ženského aktu nazvané **Dar nebes a země**. Jak vzpomíná paní Klementýna Krecarová, která stála modelem, „pojmenování dostala figura za krásného zimního slunečného odpoledne“ podle básně Hrozen: „Z rozkoše země zrozen v objetí nebes jasu, pod rusým listem vlasů, vzplál těla tvého hrozen.“ Napsal ji a Štursovi věnoval básník Jarmil Krecar, jenž svoji paní do sochařova ateliéru uvedl a pak přihlížel vzniku sochy. Verše dokonale vystihují symboliku díla jako spojení božského a pozemského, duše a těla v tajuplné jednotě. Oproti předválečným rozpohybovaným, smyslným aktům dostává se ke slovu opět jemná poetika Melancholického děvčete, avšak obohacená o zkušenost válečných let. Umělci se zde zatím nejdokonaleji podařilo kromě ztvárnění životem prostoupeného těla nahlédnout na jeho vnitřní, duševní krásu. Poctu dílu složil malíř Max Švabinský, když sochu nazval „novou, sladkou a líbeznou Venuší naší doby“. Dokončena byla začátkem roku 1918 a odlita do bronzu. Od litek dal Štursa zakopat na zahradu AVU a osobně ho chodil zalévat, aby získal krásnou patinu.

Na sklonku války dozrála Štursova potřeba vypořádat se umělecky s válečnými útrapami v díle, které inspiroval jeho osobní zážitek z fronty. A. Matějček zaznamenal: „Viděl kdesi, v zákopu, jak mladý voják, zpola hoch, klesl jakoby podřát k zemi, střelen byv do hlavy. Byl to zlomek vteřiny, v němž se hroutilo mladé zdravé tělo, ve kterém ochably rázem všechny svaly. Jen ruce vztyčily se na chvíli nad raněnou hlavou, aby hned nato bezvládně klesly k trupu.“ Z roku 1914 se v sochařově pozůstalosti dochovalo osmnáct kreseb zaznamenávající tento krutý moment. K tématu se Štursa stále vracel, záměr však dovršil až po válce (1920–21), kdy vznikala definitivní podoba sochy **Raněný**. V postavě mladíka padajícího k zemi, už odpoutaného chodidly od půdy, řešil autor náročný úkol, jak zachytit přesvědčivě jeho pohyb a přitom zachovat rovnováhu. Stabilitu těla zajistil šroubovitým pohybem celé postavy, přičemž „v soše docházelo k jakémusi zdvojení pohybu – zatímco hmota těla padá výrazně dolů k zemi, jeho sochařský pohyb jde vlastně výrazně nahoru“ (P. Wittlich). Básnický to vyjádřil Fráňa Šrámek: „Mne bojovati viz a pohlédni, jak padnuv, padnuv ještě vstávám...“ Ztvárnění vojáka nahého, bez uniformy, ještě umocňuje univerzální platnost pomníku pro všechny bezejmenné oběti válečného utrpení v kterékoli době.

Modelem k Raněnému stál (střídavě zapřený v kruzích nebo v předklonu) Willy Hofreiter, tehdejší mistr republiky v boxu, který se stal Štursovým blízkým přítelem. V knize J. Šebka na Štursu vzpomíná jako na vzácného člověka. Podobně o něm mluvili i další přátelé a studenti. „Hýřil životem, přátelstvím a rozdával všechno, co měl, především sebe. A stejně vášnivě bral, co život nabízel,“ napsal žurnalista K. Z. Klíma.

Dar nebes a země
1918, bronz
Horácká galerie

JAN ŠTURSA
1880–1925

6

1918–1925

Reprezentace

Zrod samostatného československého státu v říjnu 1918 přivítal Jan Štursa, coby nadšený vlastenec, s radostí a odhodláním posloužit svým dílem k reprezentaci mladé republiky. V roce 1920 se zúčastnil soutěže na mince, jeho podobizna T. G. Masaryka, držícího v rukou zakládací listinu republiky, se stala oblíbeným oficiálním portrétem. Pro stavební úpravy Pražského hradu vytvořil několik návrhů, z nichž byly realizovány čtyři pískovcové busty pro chrám sv. Víta. Euforická socha **Vítězství** z roku 1921, znázorňující mladíka nesoucího ratolest, vznikla „osamostatněním“ z netradiční kompozice pomníku Svatopluka Čecha. Zaznamenala obrovský úspěch, dočkala se mnoha odlitků a reprezentovala Československo na mezinárodní výstavě v Paříži 1925. V roce 1922 přizval Štursa ke spolupráci na budově **Legiobanky** v Praze Na Poříčí architekt Josef Gočár. Čtyři mohutné sloupy v průčelí fasády ve stylu tzv. obloučkového kubismu dotvořil Štursa hlavicemi s motivy bojujících legionářů. Vznikla pozoruhodná kompozice, ve které se proplétají hlavy a ruce vojáků, plná dramatických gest a výrazů.

Roku 1919 převzal Jan Štursa po J. V. Myslbekovi sochařský ateliér na AVU, v letech 1922–1924 působil jako rektor AVU. Jeho vážené společenské postavení šlo ruku v ruce s přístupem k tvorbě. Do dvacátých let vešel Štursa jako sebevědomý, zralý umělec, který se nežene za originalitou a moderností, nýbrž hledá dokonalou, nadčasovou formu. Navazuje tak na tradici, která se dějinami umění proplétá od antiky přes renesanci až ke klasicismu a ve Štursově díle se podivuhodně propojuje se soudobým výtvarným názorem. B. Benda, Štursův žák a sochař, vzpomíná na radu milovaného profesora: „*Drž se přírody, ta je základem všeho umění. Nedělej nikdy styl, to je nesmysl!*“

Vítězství
1921, bronz
Horácká galerie

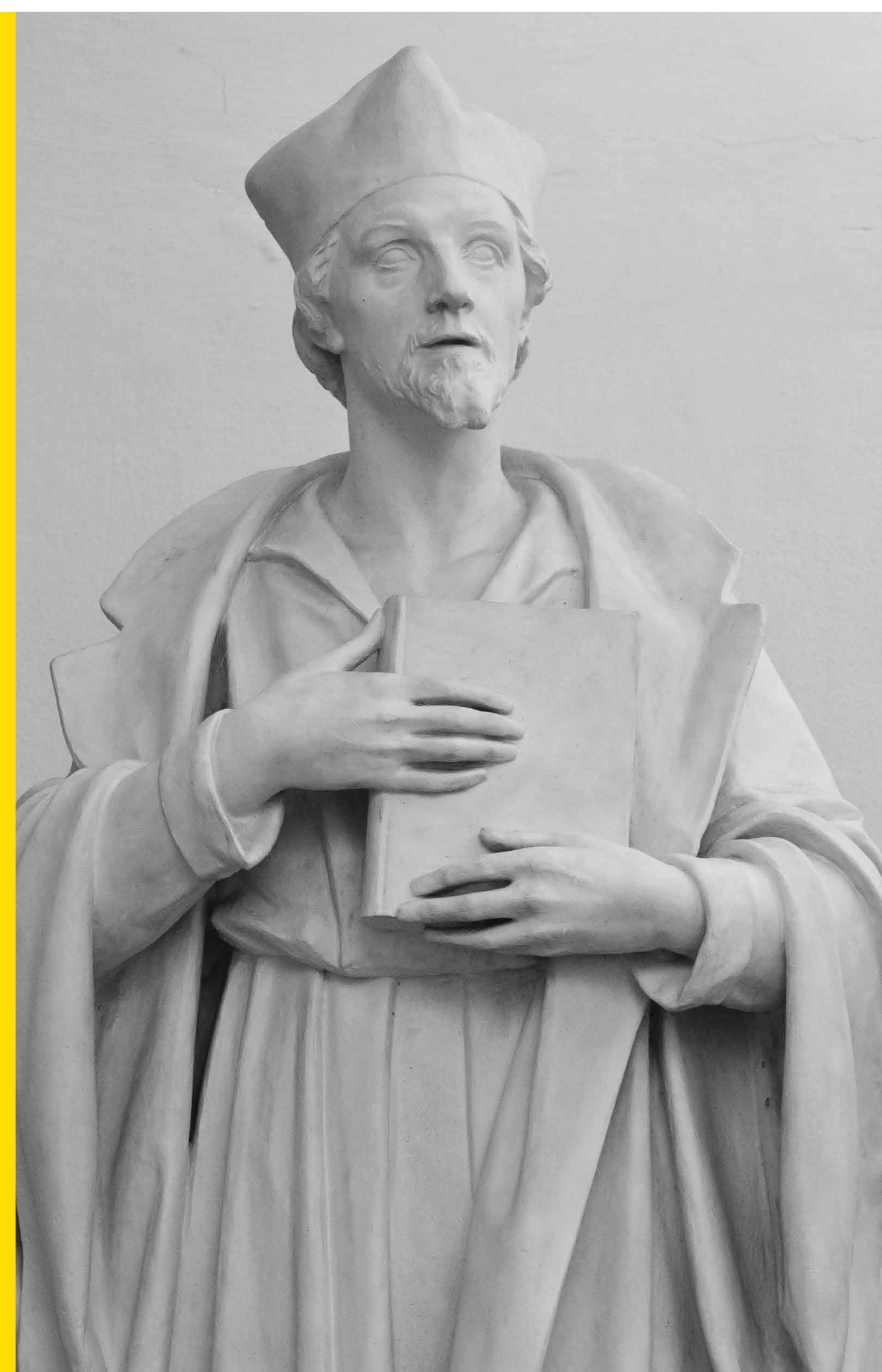
T. G. Masaryk
1920, patinovaná sádra
Horácká galerie

Zklidnění a návrat k soudržnosti a hutné, pevné modelaci se v tomto období zúročilo v portrétech osobností českého národa, jako například **Aloise Jiráska** (1921), **Boženy Němcové** (1924), **Leoše Janáčka** (1924) a samozřejmě v polopostavě prezidenta **T. G. Masaryka** z roku 1920–21, určené pro první československou poslaneckou sněmovnu. Slovy A. Matějčka: „*Žila-li v ostatních portrétech hlavně tvář, žijí i mluví zde ruce, tělo a každý záhyb šatu.*“ Společným jmenovatelem všech reprezentativních děl je sochařův smysl pro vyváženou kompozici a dokonalé vystižení osobnosti portretovaného. Jednou z posledních prací je **pomník Jana Husa** pro pražskou filozofickou fakultu. Navazuje na nerealizovaný návrh pro město Tábor z roku 1906. Štursův Jan Hus je s osudem vyrovnaný, smířený muž, v jehož pohledu směřujícím do dálky se zračí povznesení nad sváry tohoto světa.

Tvůrčí pohodu a soustředění na práci však začala nahlodávat smrtelná nemoc, která Štursu sužovala s přechodnými stavy zhoršení a zlepšení už v předchozích letech. Panický strach z ochrnutí a ztráty možnosti tvořit spolu s citovým strádáním po rozchodu s herečkou Mílou Pačovou dožrálo v rozhodnutí dobrovolně odejít ze života. V odpoledních hodinách dne 28. dubna 1925 se Jan Štursa postřelil ve svém ateliéru na AVU a pět dní nato zemřel. Během kómatu prý stále horečně modeloval prsty.

Detail hlavičky pro banku Československých legií
1922–23, patinovaná sádra
Horácká galerie

Jan Hus
1906, sádra
Horácká galerie

JAN ŠTURSA | 7
1880–1925

Po roce 1925

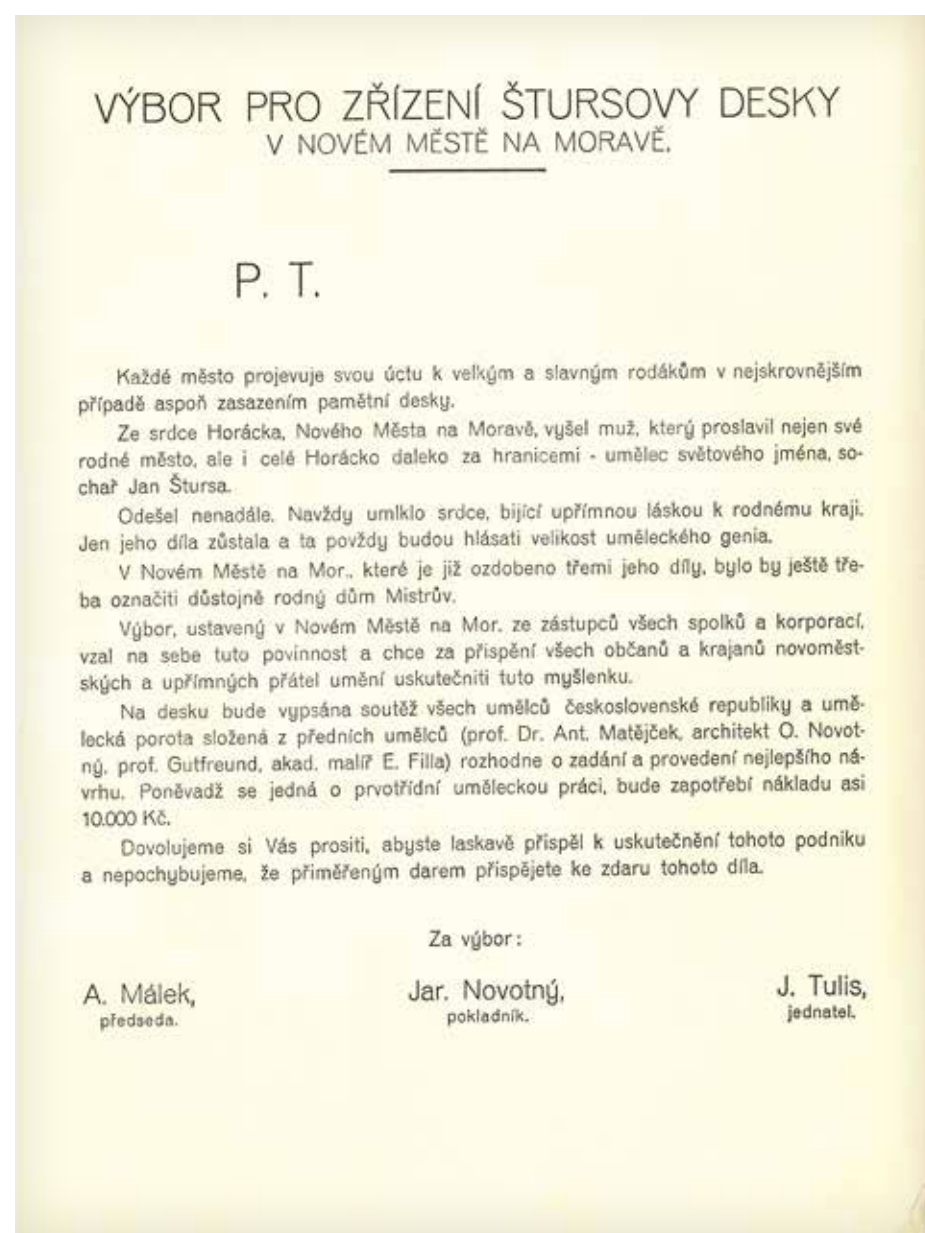
„Dne 2. května zemřel v Praze zdejší slavný rodák, sochař Jan Štursa. Osud, který ho ověnil slávou, vtiskl mu do ruky sebevražednou zbraň a skál ho do hrobu ve věku 45 let. Pohřbu zúčastnila se asi 10-členná deputace, jež položila na jeho poslední útulek ve Slavíně na Vyšehradě věnec.“ Tak hovoří zápis v novoměstské kronice z roku 1925. Tím však příběh jednoho slavného rodáka pro Nové Město neskončil. Brzy se zrodila myšlenka ozdobit jeho rodný dům pamětní deskou. Porota v čele s malířem E. Filou, sochařem O. Gutfreundem, profesorem A. Matějčkem a dalšími vybrala návrh Štursova žáka Václava Žaluda a architekta Josefa Havlíčka. Slavnostní odhalení přilákalo 8. května 1927 mnoho vzácných hostů, dráhy dokonce vypravily speciální vlak z Tišnova. Na realizaci desky byla vyspána veřejná sbírka a potřebných 15 tisíc bylo díky 265 přispěvatelům shromážděno během jediného roku. Přebytek peněz komise věnovala na zbudování Štursovy síně, kterou však Horácké muzeum otevřelo až v květnu roku 1955. Dvoudenních slavností otevření se zúčastnili oficiální hosté, Štursovi přátelé i rodina – vdova Božena Durasová, synovci Dr. Rudolf Štursa a Ing. architekt Jiří Štursa. Ten spolu s akademickým malířem Jiřím Šebkem provedl instalaci síně z trvale zapůjčených plastik Národní galerie v Praze, správy Krajské galerie v Jihlavě a z vlastních sbírek Horáckého muzea.

Co se týče další exteriérové výzdoby města, hned v roce 1927 byla ustanovena Štursova obec. Ta měla za úkol vyvíjet kulturní činnost a chránit odkaz Jana Štursy. Právě díky ní došlo k odlití další umělcovy sochy pro Nové Město – busty z polopostavy T. G. Masaryka. Položení základního kamene před základní školou na Vratislavově náměstí proběhlo dle záznamu kroniky „za slunné pohody“ dne 10. června 1928, přesně týden před plánovanou návštěvou oblíbeného prezidenta. Bronzové poprsí v nadživotní velikosti na dvoumetrovém podstavci bylo odhaleno až během podzimních oslav. Nebyla to instalace poslední. Dle nařízení v roce 1940 musely být odstraněny všechny pomníky, desky a památníky připomínající dřívější státoprávní poměry. Spolu s bustou TGM tak zmizela i socha Fr. Palackého a Pomník padlým vojínům v I. světové válce. Ke znovuodhalení všech tří došlo postupně po druhé světové válce. Busta prezidenta stála až do roku 1960 na místě dnes stojící sochy Raněný. Socha k zemi padajícího vojáka vyzdobila uvolněný podstavec v roce 1965 za přičinění Štursova žáka Vincence Makovského. Dala tak možnost bustě TGM vrátit se, a to díky uvolnění politických poměrů v roce 1968, před budovu školy. Na základě usnesení okresní konference KSČ však došlo počátkem 80. let k její poslední deinstalaci, aby se krátce po sametové revoluci v dubnu roku 1990 vrátila na své původní místo.

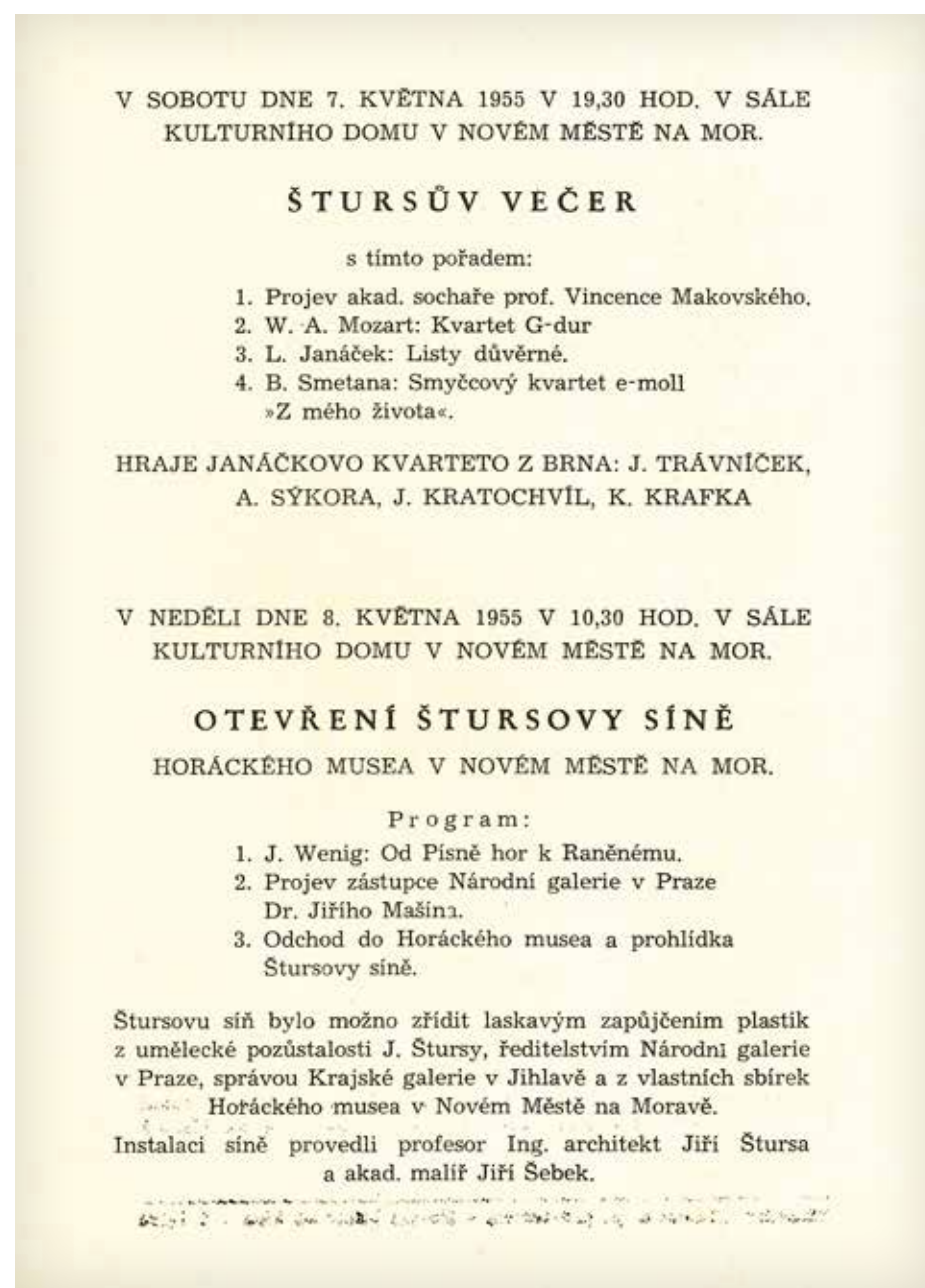
Nové Město si osobnost Jana Štursy pravidelně připomíná také oslavami, z nichž největší proběhla zatím ke 100. výročí jeho narození v roce 1980. O odkaz svého učitele se také vždy dobře staral novoměstský rodák Vincenc Makovský. Zasadil se nejen o vznik Horácké galerie, ale i o zisk novoměstského zámku za účelem vzniku adekvátních prostor pro sochařskou expozici Jana Štursy. Sochařské dílo obou novoměstských rodáků zde můžeme obdivovat dodnes.

Otevření Štursovy síně v Horáckém muzeu v roce 1955, na prostřední fotografii vdova po J. Štursovi Božena Durasová se synovci

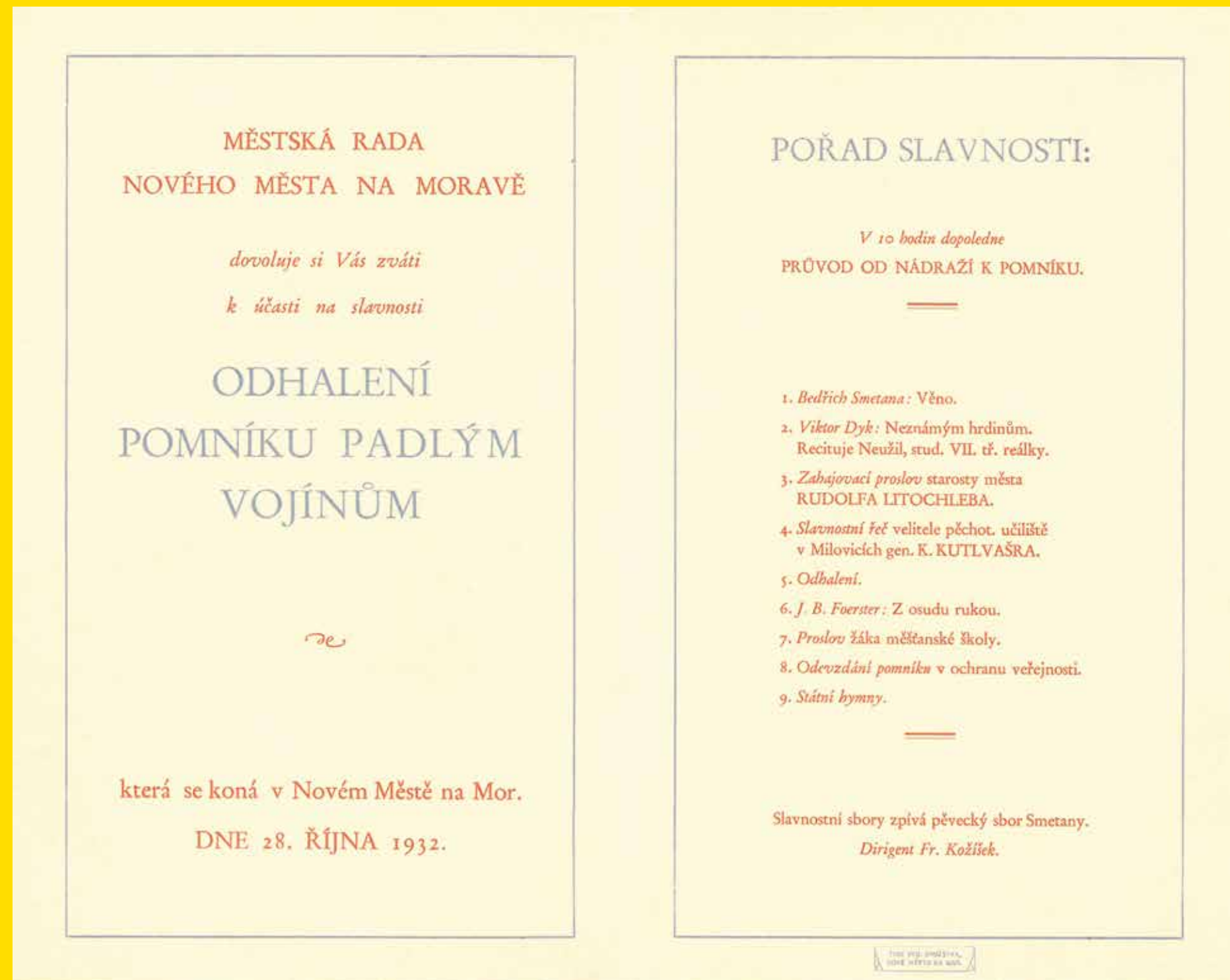
Výzva ke sbírce na zřízení Štursovy pamětní desky

Pozvánka na oslavy 75. výročí narození J. Štursy

Slavnostní odhalení Štursovy desky v roce 1927

Pozvánka na slavnost odhalení Pomníku padlým vojínům v roce 1932

Znovuinstalace Pomníku padlým vojínům v roce 1946